

ÖZNEİİĞİN DİLSEL KODLANIŞI: ÖĞRENCİ ANLATILARINDA BİR ÖZNEİİK SUNUMU ÇÖZÜMLEMESİ

Linguistic Coding Of Subjectivity:
An Analysis Of Subjectivity Presentation In Student Texts

Leylâ Uzun

Ankara Üniversitesi

Özet: Bu çalışmada öznellik Smith (2003)'e dayanılarak tanımlanmış ve Nuyts (2001)'in öznelliğın dereceli yorum alabileceğı savı desteklenmiştir. Oluşturulan kuramsal çerçeveden hareketle öğrencilerden elde edilen yazılı anlatılardan oluşan veri tabanı üzerinde öznellik sunumlarını saptamaya yönelik bir çözümleme gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan nicel sonuçlar örneklemdaki metinlerde öğrencilerin sıklıkla nesnel öznellik kodlaması yapmayı tercih ettiğini göstermektedir. Bu durum öğrenci anlatılarını daha çok olay aktarımı yapılan rapor metinlerine dönüştürmektedir.

Anahtar sözcükler: Öznellik, öznellik derecesi, anlatı, öğrenci metinleri

Abstract: In this study, subjectivity has been defined according to Smith (2003), and Nuyt's (2001) argumentation on the degree of subjectivity has been supported. Based on the constructed conceptual framework, an analysis to determine presentations of subjectivity has been performed on the database which consists of written narratives obtained from the students. The quantitative results show that students frequently prefer to use objective subjectivity coding. This tends to turn the student narratives into report texts which are based on event presentation.

Keywords: Subjectivity, degree of subjectivity, narrative, student texts

1. GİRİŞ

Smith (2003) bir metinde *öznelik tümcelerinin* (subjective sentences) bir dizi dilbilgisel biçim temel alınarak diğer tümcelerden ayırt edilebileceğini belirtir. Öznelik biçimlerinin tümü üretilen tümcelerde alıcının, üreticinin (yazarın ya da konuşanın) zihnine mi yoksa bir diğer *katılımcının* (participant) zihnine mi erişim yapılabileceğini ayırt etmesini sağlar. Nuyts (2001) ise tümcelerdeki öznelik yorumunun dereceli olduğunu savlamaktadır.

Bu temel sayıtlardan yola çıkılarak bu çalışmada *öznelik* (subjectivity) bir metin tümcesinin **önermesel içeriğinden sorumlu kaynağın** (responsible source) tümcenin üreticisi olduğu durumlar için tanımlanmaktadır. Öznelik Smith (2003) çerçevesinde farklı metin dünyalarının ve aynı metin dünyasına ait farklı alt dünyaların oluşturulmasında temel rol yüklenen *söylem tarzı* (discourse mode) işlemcilerinden biri olarak görülmekte ve Nuyts (2001)'in savı desteklenerek derecelenebileceği düşüncesi temel alınmaktadır.

Yüklendiği söylem tarzına yönelik rolle öznelik, metin türüne özgü yazma eylemi için göz ardı edilemez bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki metin üreticisinin ürettiği metinde özneliği metin türünün öntipine yönelik beklentilere uygun biçimde kodlayabilmesi onun etkin bir biçimde işletmesi gereken bir yazma becerisine dönüşmektedir.

Öznelik ile ilgili olarak yukarıda sunulan temel kavramsal içerikten ve gereklilikten yola çıkılarak bu yazıda, bir öznelik hiyerarşisi önerilmekte ve öğrencilerin ürettikleri anlatılarda özneliği nasıl kodladıkları üzerinde durularak dilin sunduğu *öznelleştirme* (subjectivization) olanaklarını ne ölçüde kullandıkları sorgulanmaya çalışılmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Anlatımsal Tutum Karşısında Önermesel İçerikten Sorumlu Kaynak

Smith (2003) söylem bağlamlarında yer alan öznel tümceleri, metin üreticisine ait zihinsel içerikleri ya da özel bakış açısını ifade eden tümceler olarak kabul eder ve sunduğu bu içerikle özneliği, olgu ve olaylara yönelik *anlatımsal tutumdan* ayırır. Smith bir tümcedeki özel sözcüklerin sıklıkla metin alıcısına metin üreticisinin ya da kimi zaman

da metin durumundaki bir katılımcının zihninde bulunduğu izlenimi verdiğini belirtir. Bu durumu açıklarken aşağıda yer alan örneği kullanır. Örnekte yer alan tümce bir gazete makalesinde yer almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde hazırlanan bir politik kampanya hakkındadır.

Örnek (1) *Cumhuriyetçiler ve Demokratlar uydurma iletiler içeren bir kampanya ile geliyor.* (Smith, 2003:156)

Örnekteki tümcede metin alıcısı “uydurma” sözcüğünün kullanımı nedeniyle yalnızca metin üreticisinin sorumlu olduğu bir önermesel içeriğe, yani metin üreticisinin zihnine erişim olduğu izlenimine kapılabilir. Oysa Smith'e göre bu tümcedeki *uydurma* sözcüğü önermesel içerikten yalnızca metin üreticisinin sorumlu olduğunu değil, daha çok onun olgulara yönelik *açık sözlü* anlatımını, yani anlatımsal tutumunu göstermektedir. Smith bu tür “öznelliği” yani anlatımsal tutum ile ortaya konan öznelliği öznellik tanımının dışında bırakmıştır. Bu çerçevede öznellik tümceleri şu soruya verilen yanıtla ortaya çıkmaktadır: Anlatılan ya da rapor edilen içerik kimin zihnine yükümlenebilir? Metin üreticisinin mi yoksa bir diğer metin katılımcısının mı? Örneğin aşağıdaki gibi açık bir durumda tümleyen öbekteki inanç ifadesi Ayşe'ye yükümlenmektedir. Bu tümce bir öznellik tümcesi değildir.

Örnek (2) *Ayşe, Mehmet'in hasta olduğuna inanıyor.*

Aşağıda yer alan Örnek (3)'deyse kipsel içeriğin ve belirtecin aktardığı içeriğin sorumluluğu Ayşe'ye değil, tümcenin üreticisine yükümlenebilir. Bu nedenle bu tümce bir öznellik tümcesidir.

Örnek (3) *Ayşe, ne yazık ki yarışı kaybedebilir.*

İletişim sırasında anlatılan ya da rapor edilen içeriğin öznelliğinin yorumlanmasını sağlayan sorumlu kaynaklar dışındaki diğer kaynaklar metinsel durumun katılımcılarıdır. Genellikle bunlar Örnek (2)'de yer alan *Ayşe* ad öbeği gibi özne konumundaki kişi gönderimli ad öbekleri ya da tanıtısal kişi adlarıdır. Özne konumlu kişi gönderimli ad öbekleri ve tanıtısal kişi adları sorumlu kaynak durumundaysa yalnızca 1. kişi gönderimi içerirler. Örnek (2)'deki *Ayşe* ad öbeği bu kısıtlama gereği sorumlu kaynak değildir; sadece metinsel durumun katılımcısı olan bir *diğer kaynak* durumundadır.

2.2.Öznelliğin Ana Uamları

Smith tanımladığı içeriğiyle öznelliği aşağıdaki ana ulamlarla ilişkilendirmektedir (2003:159-175). Bu ulamlar öznellik tümcelerinin kodlanışındaki temel rolleriyle dikkati çekmektedir. Söz konusu ulamlar öznellik tümcelerinde birbirleriyle iç içe geçmiş bir birliktelik sunarak rol yüklenir.

<i>İletişimsel ifadeler</i> (expressions of communication)
<i>Zihinsel içerikler</i> (contents of mind)
<i>Değerlendirici/tanıtısal öznellik</i> (evaluative and evidential subjectivity)
<i>Algı</i> (perception) <i>ve bakış açısı alan tümceler</i> (perspective sentences)

Her metin *iletişimsel ifadelere* (expressions of communication) açıktır. İletişimsel ifadeler diğerlerinden farklı olarak metinlerde konuşma ve düşünce aktarımlarının yapıldığı ifadelerdir. Bu tür ifadeler metinlerde *alıntılanan konuşma/düşünce* (quoted speech/thought), *dolaylı konuşma/düşünce* (indirect speech/thought) ve *sunumsal konuşma/düşünce* (represented speech/thought) biçiminde sunulabilir (Smith, 2003:159-162). İletişimsel ifadelerdeki sorumlu kaynağın yorumu öznellik tanımlaması yapabilmemizi sağlar. Örneğin, aşağıda yer alan sunumsal konuşma örneğinde metin üreticisi, sadece anlatıcı değildir; aynı zamanda metnin öznellik kaynağı durumundadır.

Örnek (4) *Bunların hepsi tam yerine oturmamış düşünceler, ama iki haftadır bu düşüncelerden kaçamadım. Olup bitene bir anlam vermeye çalıştım. İnsanlar bunca yıldan sonra ne diyecek! Bu iki haber karşılaştırıldığında yetkililer ne yapacak! Siz de zor bulabilirsiniz bu soruları, değil mi! Bilmiyorum...*

Metinlerde düşünceleri, inançları, tutumları erişilir kılan zihinsel durum ifadeleri de bir öznellik ulamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür ifadeler tipik olarak *düşünmek* ve *inanmak* gibi eylemleri içerir. Burada hemen belirtmek gereken bir durum, bu eylemlerin olgulara (facts) gönderimi olduğunda öznellik erişimi olmadığıdır. Bu durum bir alt bölümde *olayların* (event) gerçeklik sunumları ile öznellik açısından önermesel içerikten sorumlu kaynak ilişkisi kurularak ayrıntılı bir biçimde tartışılacaktır.

Metinlerde yer alan ifadelerden kimileri de metin üreticisinin

değerlendirmelerini ya da tanıtısal bilgiyi tümcelerin önermesel içeriklerine eklenebilir kılar niteliktedir. Bu tür ifadeler de öznelğin açısı altına girmektedir. Burada yukarıda ele aldığımız Örnek (1)'deki durumu Örnek (4)'te gözlenen durumla karşılaştırarak bir belirginleştirme yapabiliriz. Hatırlanacağı gibi Örnek (1)'deki durumu temel aldığımız kuramsal yaklaşım doğrultusunda öznellik sorgulaması dışında tutup “anlatımsal tutum” etiketlemesiyle adlandırmıştık.

Örnek (1) *Cumhuriyetçiler ve Demokratlar uydurma iletiler içeren bir kampanya ile geliyor.* (Smith, 2003:156)

Aşağıda yer alan Örnek (5)'teki durum ilk anda Örnek (1) ile aynılık taşır görünebilir. Ancak burada yer alan değerlendirme belirteci önermenin tümünü açısı altına alarak önerme içeriğine metin üreticisine ait bir değerlendirme eklentisi yapmakta ve bu niteliğiyle Örnek (1)'den farklılaşarak doğrudan öznellik yorumu almaktadır.

Örnek (5) *Şaşırtıcı bir biçimde bu yaz Ankara'da yol çalışmaları çok kısa sürede tamamlandı.*

Metinlerde öznelğin açısı altına giren bir diğer tür ifade tanıtısal ifadeleridir. Bu tür ifadeler bir tümcenin önermesel içeriğine karşı konuşucunun/yazarın aldığı pozisyonu dile getiren ifadelerdir. Bilgisellik kipliği ifadeleri tanıtısal ve öznel. Yükümlülük kipliği ifadeleriye yer yer bulanık kalabilir. Tümcenin metinsel bağlamında öznel ya da nesnel değer alabilir. Aşağıdaki örnekte ilk tümcede kullanılan tanıtısal eylem, ikinci tümcede kullanılan tanıtısal öbek ve bu öbekte sunulan bilgiye bağlı olarak yapılan eşsüremlî çıkarım ve son tümcedeki tutum belirteci metindeki tümcelerin önermesel içeriğinden sorumlu kaynak olarak metin üreticisinin zihnine erişime izin vermekte ve öznel sunum yorumuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Örnek (6) *Her şey çok zor olacak gibi görünüyordu. Salondan yükselen seslere bakılırsa her an bir tartışma çıkabilirdi. Ama beklenmedik bir biçimde sakinleşti insanlar.*

Metinlerde yer alabilecek bazı tümceleri de belirli bir bakış açısından, yani bir özel zihinden süzülerek gelen bilgiyi işaret eden tümceler olarak tanımlamak mümkündür. Bakış açısının açık olduğu bu tür tümceler nesnel tümcelerden ayrılır. Bakış açısı tümcelerinin merkezinde içerdikleri metin durumundaki bir katılımcı tarafından gerçekleştirilen

algı değeri yer almaktadır. Algının dilsel sunumu doğrudan, bağlamsal ya da çıkarımsal olabilir. En açık durumlar algının *görmek, işitmek* gibi eylemler yoluyla doğrudan sunulduğu durumlardır. Bu tür tümceler de Örnek (7)'dekine benzer biçimde metinlerde öznelliğin açısı altına girer ve önermesel içerikten sorumlu kaynak kimdir sorusuna alınan yanıtı bağlı olarak öznellik değeri alabilir.

Örnek (7) *Pencereden dışarı baktığımda pırıl pırıl parlayan güneşi gördüm.*

Buraya kadar verilen bilgiler doğrultusunda hangi dilsel birimlerin, hangi öznellik ulamını gösterdiğiniyse yine Smith'e dayanarak (2003: 159-175) aşağıdaki başlıklar altında özetleyebiliriz:

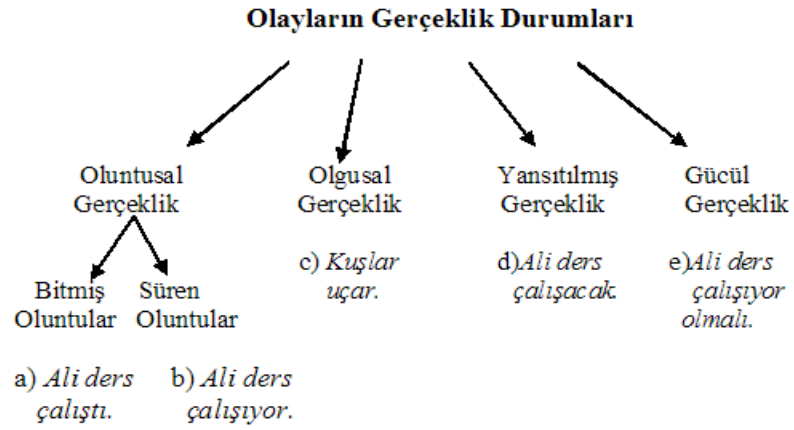
- Bir sözcedeki çekimli eylem, sözcenin iletişimsel değerini, zihinsel durumu ve değerlendirmeleri gösterebilir.
- Yüklemin üyeleri, *gösterimsel adillar* (deictic pronouns) ve *dönüşlülük belirticileri* (reflexives) bakış açısını gösterir.
- *Kiplik belirleyicileri* (modals), belirteçler ve *ara bilgiler* (parentheticals) değerlendirmeleri ve tanıtısallığı gösterir

2.3 Olayların Gerçeklik Sunumları ile Öznellik Açısından Önermesel İçerikten Sorumlu Kaynak İlişkisi ve Bir Öznellik Hiyerarşisi Önerisi

Yukarıda Smith (2003)'e dayanılarak açıklanan öznellik ulamlarından söz ederken *düşünmek, inanmak* gibi eylemlerin olgulara gönderimi olduğunda öznellik değeri almadığını belirtmiş ve konunun ayrıntılı bir biçimde yazının akışı içinde ele alınacağını söylemiştik. Bu bölümde özellikle bu çalışmada yapacağımız öznellik çözümlemesi açısından önem taşıdığını düşündüğümüz için eylem ve durumları kapsayacak biçimde “olay” adlandırması yaparak bir metinde karşılaşılabilecek gerçeklik durumlarını ele alacağız. Öznellik yukarıdan beri sunulan kavramsal içeriğiyle ele alındığında aktarılan ya da rapor edilen bilginin önermesel içeriğinden sorumlu kaynağa ulaşmayı gerektiren bir söylem işlemcisidir. Bu açıdan bakıldığında bir metindeki olayların *gerçeklik durumlarının* (reality status) saptanmasının öznellik çözümlemesi için kendiliğinden zorunlu bir eylem haline geldiği görülmektedir. Olaylar için hangi tür gerçeklik sunumları vardır? Var olan sunumlardan hangileri öznelliğin açısı altına girmektedir? Bu iki soru bir sonraki bölümde yöntem başlığı altında ele alacağımız öznellik tümcelerinin

saptanmasının ilkelerinin yanı sıra bir metinde öznelğin dereceli bir yapı içerebileceği ve bunun da gerçeklik durumlarıyla doğrudan ilişkili olduğu iddiasını zeminlendirecek yanıtları içermektedir. Bilişsel dilbilimin sunduğu çerçeveden bakıldığında olaylar için Şekil (1)'de görülen gerçeklik durumlarından söz etmek mümkündür.

Şekil (1) *Olayların gerçeklik durumları* [Radden ve Dirven, 2007:173'ten oluntu (state of affair/act) ve *olgu* (fact) ayrıntılandırması yapılarak uyarlanmıştır.]

Bir metinde yer alan tümcelerdeki olaylar (eylem ve durumlar) yukarıda yer alan dört gerçeklik durumuyla karşımıza çıkabilir. *Oluntusal gerçeklik* (actual reality) durumundaki olaylar dilde bitme ya da sürme görünüşü ile kodlanarak tikelleştirilmiştir. Kesinlik taşır. Çünkü oluntusal gerçeklik sunumundaki önermesel içerik *mantıksal doğru* değeri (Löbner, 2002: 62-63) alır. Bu tür gerçeklik sunumu taşıyan olayları içeren tümceler için aşağıda Nuyts (2001)'in bir saptamasından söz ederek bu saptamayı Smith'in öznel yorumu için öngördüğü sorumlu zihne erişim koşuluyla ilişkilendirmek istiyoruz:

Nuyts, Lyons (1977)'ye dayanarak öznel yorumunun tanıtısal boyutu üzerinde durmaktadır. Örnek (8)'deki (a) tümcesi konuşucunun bir *geçici durumla* (temporary state) ilgili kesin olmayan bilgisini aktarmaktadır. Bu nedenle öznel yorumu alır. (a) tümcesindeki olayın gerçeklik sunumu görüldüğü gibi gücül gerçekliktir. Buna karşın, (b) tümcesindeki olay oluntusal gerçeklik kodlaması almıştır

ve konuşucunun söz konusu olay hakkında doğrudan kendisinin bilgisi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu tür olayları içeren tümceler nesnellik yorumu alır (Nuyts, 2001:385).

Örnek (8)

Ahmet içeride uzanıyor olmalı.

Ahmet içeride uzanıyor.

Yukarıdaki (b) tümcesindeki nesnel yorumu Smith'in bakış açısından yola çıkarak tümcenin bilgi açısından sorumlu kaynağının konuşucu olduğunu düşünerek yeniden değerlendirdiğimizde bu ve benzeri oluntusal gerçeklik tümcelerinde aktarılan olayın tanıtısal durumunun 1. el konuşucu deneyimi olarak kodlandığı, konuşucunun kendisiyle ilgili ya da hakkında doğrudan bilgi sahibi olduğunu iddia ettiği bir başka kişi ya da şeyle ilgili kesinleştirilmiş bilgi aktardığı görülmektedir. Bu nedenle, bu tür tümcelerin de özneliğin açısına girdiğini, ancak tümcelerin içerdiği olayların *nesnel öznellik* sunumlu olarak kodlandığını söyleyebiliriz.

Metin üreticisinin Örnek (8b)'de olduğu gibi *nesnel öznellik* sunumu alan oluntusal gerçeklik tümcelerinde bilgilendirici "ben" rolü yüklendiği görülmektedir. Bu tür olaylardaki nesnel öznellik sunumu sorumlu zihin yoluyla ulaşılan içeriğin "ben" ile ilişkisi açısından kendi içinde derecelenebilir. Öyle ki *bir yere gitmek* gibi bir fiziksel eylemin sunumu ile bir zihinsel içeriği aktaran *düşünmek*, *inanmak* gibi bir eylemin nesnel öznellik sunumu arasında derecelenme yapılabilir.

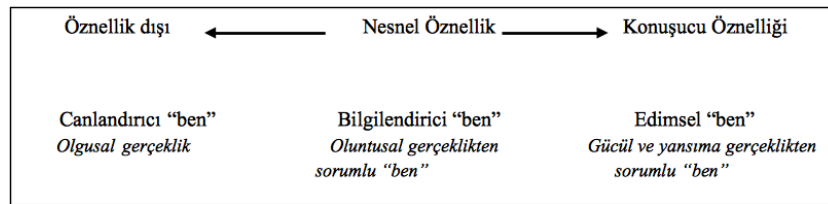
Buna karşın, *olgusal gerçeklik* (factual reality) durumundaki olaylar *basit görünüş* (simple aspect) ile kodlanır. *Temel düzey genel geçer* (basic generic) bilgiyi aktardığı için sorumlu kaynak almaz. Bu nedenle kiplik dışıdır ve özneliğin açısı altına girmez. Oluntusal gerçeklik durumundaki olaylar ile olgusal gerçeklik durumundaki olayların sorumlu kaynak alma açısından sergilediği bu fark özneliğin dilde dereceli bir sunum içerdiğinin iddia edilmesi için dikkate değer bir veri sunmaktadır. Örneğin, Nuyts'un (2001) dereceli öznellik sunumunda yer alan *öznellik dışılık* (non-subjectivity) kavramlaştırması, olayların gerçeklik durumu açısından düşünüldüğünde olgusal gerçeklik durumu ile ilişkilendirir. Nuyts (2001) özneliğin derecesini tanımlarken tanıtı ile ona dayandırılan sonucun yalnızca konuşucu (metin üreticisi) için

ulaşılır olması ya da dinleyiciyi (metin alıcısını) da kapsayacak biçimde daha geniş bir bilinirlik taşıması ilkesinden yola çıkmaktadır. Bu ilke olayların gerçeklik durumları açısından düşünülerek işletildiğinde olgusal olayların, Nuyts'un terimiyle dinleyiciyi de kapsayan en geniş bilinirliği taşıması nedeniyle sorumlu kaynak almadığı ve öznellik dışı kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, bu tür gerçeklik sözcelerinin üreticisi olan "ben" bu sözcelerde Goffman'daki (1981) kavramlaştırmayı kullanırsak sadece "canlandırıcı" rolündedir.

Öte yandan, gücül ve yansıtılmış gerçeklik durumu alan olaylar için de öznellik yorumu söz konusu edilebilir, ancak "ben" bu tür tümcelerde öznellik sunumu yaparken gerçekleştirdiğini iddia ettiği bir oluntuyu rapor eden ya da anlatan bilgilendirici "ben" değildir; konuşucu (metin üreticisi) gücül ve yansıtılmış gerçekliği kendi bilişsel, duyuşsal ya da algısal değerlendirmeleri yoluyla kurar ve bu süreçte edimsel "ben" rolündedir. Nuyts'un ilkesi açısından düşünürsek bilinirlik açısından dinleyiciyi dereceli olarak en az kapsayan gerçeklik durumları, gücül ve yansıtılmış gerçeklik durumlarıdır. Öyle ki gücül gerçeklik sunumlarında önermesel içerik *şarta bağlıdır* (contingent) (bkz. Löbner, 2002: 62-63).

Öznellik açısından önermesel içerikten sorumlu kaynak, yani "ben" ile olayların gerçeklik sunumları arasında kurduğumuz bu ilişkiden yola çıkarak bir metin durumunda sözcelerin yüklenebileceği öznellik değerleri için Şekil (2)'de görülen öznellik hiyerarşisini önerebiliriz.

Şekil (2) Öznellik Hiyerarşisi

3. YÖNTEM

Anlatı metni ve özellikle kişisel deneyim anlatısı metinleri içermesi beklenen değerlendirme kurucu parçası (bkz. Labov ve Waletzky, 1967; Labov, 1997) nedeniyle farklı derecedeki öznellik sunumlarına doğal bir zemin oluşturmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın veri tabanı, iki ayrı okulda 10. ve 11. sınıf öğrencisi olan 120 kişilik bir öğrenci grubundan elde edilen ve kişisel deneyim anlatısı olma özelliği taşıması beklenen

metinleri içerecek biçimde oluşturulmuştur. Çalışmanın bu aşamasında öznellik sunumları konusunda sınıflar arasında bir karşılaştırma yapılmayacaktır. Bu durumun temel nedeni, bu çalışmanın, sınıf performansları arasındaki farkı ortaya koyma hedefi taşımaması; olası öznellik sunumlarının daha geniş veri tabanında daha çok ortaya çıkma olasılığı olduğunun öngörülmesidir.

Veri tabanının oluşturulması sırasında katmansal farklılık, kontrollü değişken olarak alınmıştır. Bu nedenle, bu çalışma, toplumdilbilimsel bir hedef de içermemektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden “belge inceleme” (öğrencilerin yazılı metinleri) yönteminin kullanıldığı çalışmada, öğrencilerin durumunu kendi koşulları içinde betimlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerden başlarından geçen ve yaşanan olaydaki rolleri nedeniyle onlar için özel bir önem taşıyan bir kişisel deneyimlerini yazmaları istenmiştir.

Çalışmanın veri tabanındaki metinler üzerinde yapılan çözümlenmelerde öznellik taşıyan tümceler diğer tümcelerden ayrıştırılırken Smith’in önermesel içerikten sorumlu zihin kavramına bağlı kalınmıştır. Bu amaçla önce metinlerdeki tümceler olayların gerçeklik sunumları açısından ayrıştırılarak sorumlu zihin alan ve almayan önermesel içerik ayrıştırması yapılmıştır. Bu çalışmada çözümlenme sadece çekimli yüklemlemlerle sınırlı tutulmuştur. Bu aşamada öznelğin dilsel gerçekleştirimleri betimlenirken yukarıda ilgili bölümde sıralanan ve Smith’te (2003) sunulan başlıklar temel alınmıştır. Ardından sorumlu zihin olarak doğrudan metin üreticisine erişilebilen tümceler ile diğer metin katılımcılarına erişilebilen tümceler birbirinden ayrılmıştır. Sorumlu zihnin doğrudan metin üreticisi olduğu tümceler üzerinde öznelğin eldeki öğrenci metinlerinde derecelenme içerecek biçimde sunulup sunulmadığının saptanması amacıyla bu başlık altına giren her metin tümcesi Şekil (2)’deki öznellik hiyerarşisi önerisi esas alınarak yeniden hiyerarşideki hangi dereceyi sergilediği saptanmak üzere çözümlenmiştir. Her aşamada araştırmacı tarafından çözümlenen verinin %25’ine denk gelen bölümü alan uzmanı bir diğer araştırmacı tarafından da çözümlenmiştir. Tüm aşamalar için ortalama uzlaşma katsayısı .87 olarak saptanmıştır.

Aşağıda veri tabanında yer alan öğrenci metinlerinden ikisi örneklenmektedir. Bilgisayar ortamına aktarma sürecinde metinlerdeki yazım yanlışları olduğu gibi korunmuştur.

Örnek (9)

Üç sene önce, eski okulundayken başımdan ilginç bir olay geçti. Ben ve yanımda 5 arkadaşım tenfüste okul bahçesine çıkmıştık. Okulun bahçesi iki bölümden oluşuyordu. Alt bölümde beton bir futbol sahası vardı, aynı zamanda tören için kullanılıyordu. Törenden sonra merdivenlerden yüksek bölüme çıkıp okula girerdik. Merdivenin hizasında ağaç dikili 5-6 metre boyunda eğimli, toprak bir bölme vardı. Burası bahçenin üst tarafından 1 metre aşağıdaydı.

Öğrenciler oraya düşmesin diye 1 metre boyunda demir parmaklıklar vardı. İşte biz de oraya gittik ve her top çarptığında sallanan demir parmaklıklara dayandık. Benim solumda bir arkadaşım vardı. Sağımda ise 4 arkadaşım vardı.

Demir bu 4'lünün ağırlığına daha fazla dayanamadı ve dördü de 1 metre yukarıdan düştüler. Ben demir parmaklıkların 2. bölümündeydim, hemen sınırındaydım, bana ve arkadaşşıma birşey olmadı. Ama sağımdakilerden 2'sinin kolu kırıldı, 1'nin de ayağı çatladı. Daha sonra olayı müdürün odasındaki güvenlik kamerası kayıtlarından izledim.

Örnek (10)

Yazın en sıcak günlerinden birisiydi. Sanırım çocukluğun verdiği bir istekle oynumuza son sürat devam ediyorduk. Annemlerin balkondan saat başı "yeter artık bırakın şu oyunu eve gelin" uyarılarından sıkılmış olsakta sonuna kadar direnip günün en geç saatlerine doğru-sanırım 23.00'da- eve girdim. Ertesi günün hayallerini kurarken yatağıma uzanmıştım bile.

Ve güzel bir günün ardından içimdeki coşku ile hemencecik uyuyuvermişim. Biliyordum yarında böyle güzel olacaktı. Kuzenlerimle bütün gün çeşit çeşit oyunlar oynayacaktım. Ben bundan bu kadar eminken, yarınla ilgili planlarımın tamamen bozulabileceği aklıma bile gelmezdi.

İnanılmaz bir gürültü ile uyandım gecenin bir yarısı. Çok korkmuşum. Kendimi bildim bileli korkardım gök gürültüsünden zaten. Ama bu sefer yanılmışım. Bu gök gürültüsü değil, binlerce kişinin hayatını mahvetmiş olan 1999'17 Ağustos depremiydi. (...)

Deprem esnasında yapabildiğim tek şey anneme seslenebilmektir. Buna gerek kalmamıştı Aslında. Annemler odamda bitivermişti. (...)Bütün gece annemin yanından ayrılmamışım. Öylece hareketsiz bile denebilecek halde saatlerce durdum. Aklıma ananemler, yengemler, halamlar, kuzenlerim geliyordu. Nasıllar diye merak ediyordum. Ama hiçbir haber yoktu. Babamlar onlara ulaşmak için yola koyulmuşlardı.fakat 15 dk'ya kalmaz sokağın başında onları geri dönerken görmüştüm. O anda mutlu olmuşum. Demekki iyiler ki babamlar geri dönüyordu. Yanılmışım... (...)

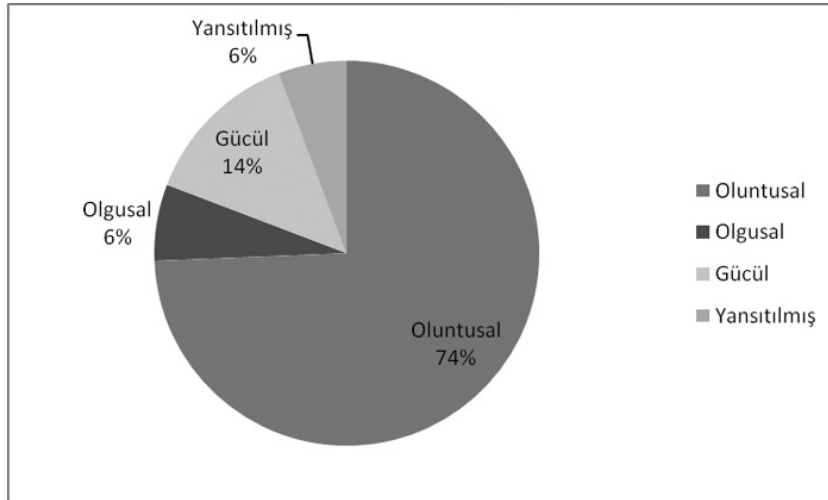
4. BULGULAR

Veri tabanında yer alan metinlerdeki olayların gerçeklik durumlarına bakıldığında Tablo (1) ve Grafik (1)'de görüldüğü gibi tüm olaylar arasında oluntusal gerçeklik sunumu en yüksek değere sahiptir. Üretilen metin türünün doğası gereği beklendiği biçimde veri tabanındaki metinlerde olgusal gerçeklik sunumu en düşük değerle temsil edilmiştir. Gücül ve yansıtılmış gerçeklik sunumlu olayları içeren tümcelerince toplam verinin %20'sini oluşturduğu görülmektedir.

Tablo (1) Örneklemdeki Kişisel Deneyim Anlatılarında Yer Alan Olayların Gerçeklik Durumlarına Göre Dağılımı

Gerçeklik Durumu	Tümce Sayısı	Yüzde (%)
Oluntusal gerçeklik	2040	%74
Olgusal gerçeklik	176	%6
Gücül gerçeklik	370	%14
Yansıtılmış gerçeklik	157	%6
Toplam tümce sayısı	2743	%100

Grafik (1) Örneklemdeki Kişisel Deneyim Anlatılarında Yer Alan Olayların Gerçeklik Durumlarına Göre Dağılımı

Bu dağılım, özellikle oluntusal gerçeklik durumundaki olayların sıklığı nedeniyle eldeki metinlerde özellikle nesnel öznelğin öne çıkmakta

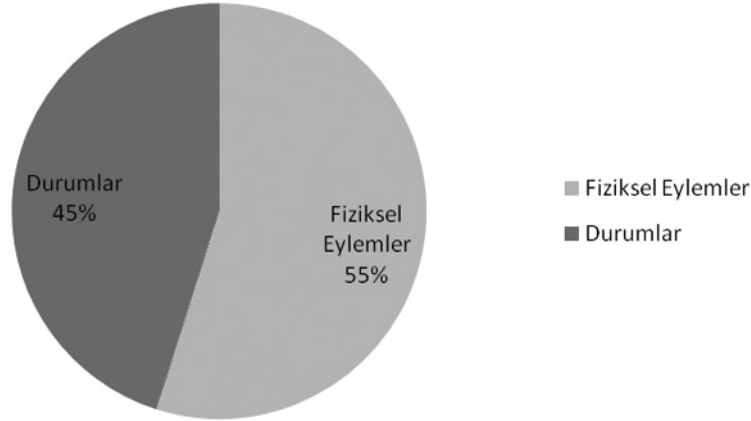
olduğu sonuçlamasını sorgulanmaya değer kılmaktadır. Bu aşamada oluntusal gerçeklik durumlarındaki olayların türünün nasıl bir dağılım sergilediği nesnel öznelğin sorumlu zihnin kendi öznelğini daha çok yansıması açısından önemlidir. Öğrenci metinlerinde oluntusal gerçeklik tümcelerindeki olayların türlerine göre dağılımı yapıldığında fiziksel eylemlerin Tablo (2)'de ve Grafik (2)'de görüldüğü gibi toplam olay sayısının yarısından çok bölümünü kapsadığı görülmektedir.

Öznellik sunumu açısından sorumlu zihnin varlığını daha güçlü bir biçimde yansıtan zihinsel ve algısal durumların veri tabanındaki öğrenci metinlerindeki temsilinse göreceli olarak oldukça az sayıda olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum örnek anlatılarda olay aktarımının öne çıktığını; özellikle bir anlatıyı kişisel deneyim anlatısı olarak sıradan anlatılardan ayırmakta işlevsel bir rol yüklenen değerlendirme kurucu parçasının oldukça çekinik kaldığını göstermektedir.

Tablo (2) Örneklemdaki Kişisel Deneyim Anlatılarında Yer Alan Oluntusal Gerçeklik Tümcelerinin Olay (Eylem ve Durum) Türlerine Göre Dağılımı

Olay (eylem ve durum) Türleri	Tümce Sayısı	Yüzde (%)
Fiziksel Eylemler	1120	%54,90
Durumlar	920	%45,10
<i>Zihinsel Durumlar</i>	176	%9
<i>Algısal Durumlar</i>	150	%7
<i>Diğer</i>	594	%29
Toplam	2040	%100

Grafik (2) Oluntusal Gerçeklik Tümcelerinde Olayların Türlerine Göre Dağılımı

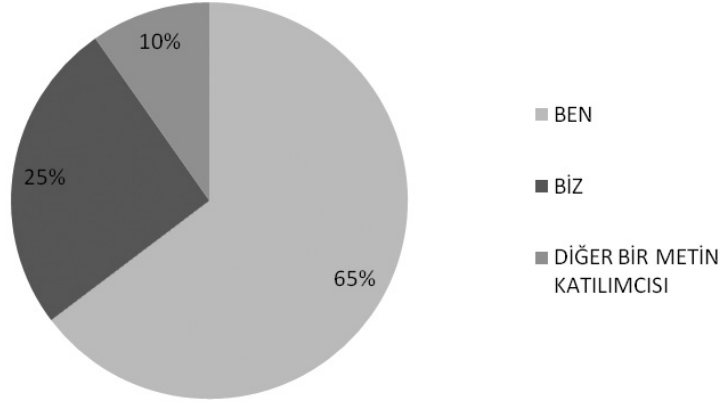

Şimdi bir de veri tabanındaki sorumlu kaynak erişimi yapılabilen metin tümcelerinde sorumlu kaynağın gönderiminin nasıl bir dağılım sergilediğini gözleyelim. Tablo (3) ve Grafik (3) bu dağılımı içermektedir.

Tablo (3) Sorumlu Kaynağın Gönderiminin Metin Tümcelerine Göre Dağılımı

BEN	1320	%64,71
BİZ	521	%25,54
DİĞER BİR METİN KATILIMCISI	199	%9,75
TOPLAM	2040	%100

Grafik (3) Sorumlu Kaynağın Gönderiminin Metin Tümcelerine Göre Dağılımı

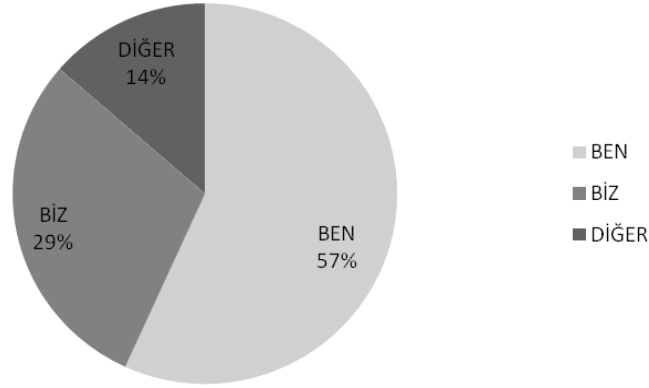

Görüldüğü gibi anlatı metninin doğası gereği sorumlu kaynak erişimi yapılabilen tümcelerde metin üreticisine doğrudan ve içermeye dayalı olarak dolaylı gönderim en yüksek sıklığa sahiptir. Diğer metin katılımcılarına gönderim oranı görece olarak beklenen biçimde az gerçekleşmiştir. Bir önceki bulguyla bu bulguyu ilişkilendirmek istediğimizde özellikle veri tabanındaki metinlerdeki oluntusal gerçeklik tümcelerinde zihinsel ve algısal durumlarda metin üreticisine gönderim sıklığının ne olduğu sorusu öne çıkmaktadır. Tablo (4) ve Grafik (4) ile (5) bu soruyu yanıtlamak üzere yaptığımız çözümlemeyle ulaştığımız nicel sonuçları içermektedir:

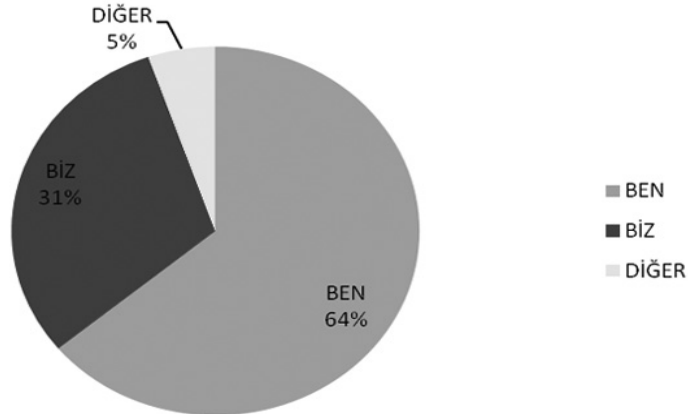
Tablo (4) Oluntusal Gerçeklik Tümcelerinde Zihinsel ve Algısal Durumlardaki Sorumlu Kaynak Gönderimlerinin Dağılımı

	<i>ZİHİNSEL DURUMLAR</i>		<i>ALGISAL DURUMLAR</i>	
BEN	100	%56,82	96	%64,00
BİZ	52	%29,55	46	%30,67
DİĞER	24	%13,64	8	%5,33
TOPLAM	176	%100%	150	%100

Grafik (4) Oluntusal Gerçeklik Tümcelerinde Zihinsel Durumlardaki Sorumlu Kaynak Gönderimlerinin Dağılımı

Grafik (5) Oluntusal Gerçeklik Tümcelerinde Algısal Durumlardaki Sorumlu Kaynak Gönderimlerinin Dağılımı

Yukarıda yer alan Tablo (4) ve Grafik (4) ile (5) veri tabanında yer alan oluntusal gerçeklik tümcelerinde zihinsel ve algısal durumlarda metin üreticisine doğrudan ve dolaylı gönderimin diğer bir metin katılımcısına gönderimden daha sık olduğunu göstermektedir. Ancak bu sıklık, bu tür tümcelerın oluntusal gerçeklik tümceleri içindeki toplam %16'lık sıklığı içindeki yığılımı göstermektedir.

5. SONUÇ

Veri tabanında yer alan öğrenci metinlerinin bu çalışmanın yöntemsel ilkeleri doğrultusunda çözümlenmesi sonucunda elde edilen veriler, eldeki metinlerde metin üreticisi olan öğrencilerin anlatı eylemi gerçekleştirirken büyük ölçüde fiziksel eylemleri içeren oluntusal gerçeklik kodlamaları yaparak anlatılarını daha çok nesnel öznellik yorumu alacak biçimde oluşturduklarını ve kendilerini anlatı dünyasında bilgilendirici “ben” olarak konumlandıklarını göstermektedir. Nesnel öznellik yorumu alan görelı olarak az sayıdaki metin tümcesinde zihinsel ve algısal durumları kendilerine yönelik 1. kişi gönderimi ile kullanmaktadırlar. Bir diğer deyişle, metinlerdeki nesnel öznellik sunumlarının sayıca oldukça azı sorumlu zihni daha belirgin hale getiren metin üreticisi gönderimli zihinsel ve algısal durumları içermektedir.

Öte yandan gücül ve yansıtılmış gerçeklik sunumlarının da azlığı dikkat çekmekte ve öğrencilerin anlatıda edimsel “ben” konumu almayı, yani konuşucu öznelliğini kodlamayı sıklıkla tercih etmedikleri görülmektedir.

Metinlerde belirgin bir sıklıkla tercih edildiği görülen nesnel öznellik kodlamaları ve dolayısıyla olay aktarımı eylemi öğrenci anlatılarını daha çok rapor edilen bilgi içeriğine dönüştürmektedir. Öğrencilerin sorumlu kaynağın kendilerinin olduğu zihinsel ve algısal durumları kullanarak ve yanı sıra hem anlatı aktarımı dışındaki iletişimsel ifadeler hem de gücül ve yansıtılmış gerçeklik sunumları yoluyla konuşucu öznelliğine metinlerinde yer vermek yoluyla kişisel deneyim anlatısı yapılanmasına dönük olarak söylemi kuramadığı görülmektedir.

Bu durum, bir söylem tarzı işlemcisi olarak öznelğin metin türüne özgü beklentilere yönelik rolünün ne denli belirleyici olduğunu da vurgulayabilmemize olanak sağlamaktadır.

Kaynakça

- Goffman, E. 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W. ve J. Waletzky 1967. Narrative analysis: Oral versions of personal experience. *Essays on the Visual and Verbal Arts (12-44)*. Ed. J. Helm. Seattle: University of Washington Press.
- Labov, W. 1997. Some further steps in narrative analysis. **file:///Narrative Theory. htm**. (orjinal çalışma görülebilir: *The Journal of Narrative and Life History*, 1997)
- Löbner, S. 2002. *Understanding semantics*. London: Arnold.
- Lyons, J. 1977. *Semantics. Volumes I and II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nuyts, J. 2001. Subjectivity as an evidential dimension in epistemic modal expressions. *Journal of Pragmatics*. 33, 383-400.
- Smith, C. S. 2003. *Modes of discourse: The local structure of text*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radden, G. ve Dirven, R. 2007. *Cognitive English grammar*. Amsterdam, NDL: J. Benjamins.